

Яніна КАМБАЛОВА
СУЧАСНИЙ МУЗЕЙ:
ІННОВАЦІЙНО-ОСВІТНІ НАПРЯМКИ
ДІЯЛЬНОСТІ

Яніна Камбалова,
кандидат педагогічних наук
(Київ)

СУЧАСНИЙ МУЗЕЙ: ІННОВАЦІЙНО-ОСВІТНІ НАПРЯМКИ ДІЯЛЬНОСТІ

Сучасний стан суспільно-політичного, соціально-економічного, культурного розвитку країни потребує нових форм та змісту діяльності традиційних музеїв. Суттєві перетворення в соціальній структурі суспільства, а також бурхливий розвиток інформаційно-комунікативних технологій призвели до трансформації традиційних музейних установ.

В контексті загальних трансформаційних соціокультурних процесів, що відбуваються у вітчизняній культурі, відбувається становлення нової інноваційної моделі музею. На сучасному етапі важливим завданням музейних працівників стало як використання в повсякденній практиці традиційних форм роботи з відвідувачами, які добре зарекомендували себе, так і апробація та застосування інноваційних технологічних процедур. Розвиток інформаційно-комунікативних технологій зумовив їх поширення в музейній сфері, що стало однією з причин трансформації музейних установ.

Трансформація в музейній сфері – це, перш за все, переосмислення ролі музею в сучасному суспільстві, вдосконалення форм і методів роботи з відвідувачами у відповідності з вимогами часу. Трансформація в музейній сфері полягає в наступному:

- переосмислення ролі музею в сучасному суспільстві;
- перебудова відносин між музейними установами і суспільством;
- створення нових типів музейних установ

(спеціалізованих дитячих музеїв-студій, дитячих музейних центрів, екомuzeїв тощо);

- розширенні сфери музейної діяльності, використання «немузейних» видів діяльності – музейного менеджменту, маркетингу;
- зміна кадрової політики – перехід від класичного керівника – науковця до ефективного менеджера;
- нова, якісна зміна експозиційної роботи, впровадження інноваційних технологій експозиційного дизайну;
- вдосконалення форм і методів роботи з відвідувачами у відповідності з вимогами часу;
- розробка інноваційних програм культурно-освітньої діяльності, створенні віртуальних музеїв;
- використання інноваційних технологій в роботі музею (удосконалення стандартів подання музейних колекцій і засобів комунікації, поширення комп'ютерних систем, застосування новітніх інформаційно-комунікативних технологій, створення віртуальних музеїв).

Поняття «технологія» набуває значення в процесі становлення постіндустріального інформаційного суспільства, розвиток якого визначають інформаційно-комп'ютерні технології, що розширили використання, а й відповідно – і сферу дослідження даного явища. В 60-і роки ХХ століття це поняття починає використовуватися в педагогіці та психології для означення соціальних технологій та інтенсивно досліджується науковцями США та Англії.

У вітчизняній педагогічній науці соціальні технології стали предметом самостійного аналізу наприкінці 80-х років ХХ століття. Цю проблему розробляли такі видатні радянські педагоги-дослідники, як В.П. Безпалько, Н.Ф. Тарасенко. Подальша ґрунтовна розробка соціальних педагогічних технологій з метою впровадження у повсякденну практику відбувається в наступному десятиріччі. В контексті дослідження соціальних технологій, починаючи з 1990-го року, розроблялися проблеми технологій в сфері культури, культурно-дозвіллевих технологій (М.А.Аріарський, Л.С.Жаркова, А.Д.Жарков, А.Левінсон та ін.). У 1990-х роках питання розробки педагогічних технологій також було представлено у працях І.Б.Котової, І.П.Підласого, Є.М.Шиянова, С.А.Смирнова та ін. На сучасному етапі проблеми використання соціальних технологій, зокрема, музейно-педагогічних програм, досліджують О.В. Караманов, Т.Ю.Белофастова та ін..

Соціальні технології – це сукупність способів професійного впливу на соціальний об'єкт із метою його поліпшення, забезпечення оптимізації функціонування при можливому тиражуванні певної системи впливу [1].

В соціальних технологіях «вихідним і кінцевим результатом виступає людина, а головним параметром зміни – одна або декілька її властивостей» [2].

На думку науковців, соціальні технології є гнучкими і обов'язково передбачають зворотній зв'язок, який допомагає виявити «слабкі ланки» і додатково «доопрацювати» їх з окремими учасниками процесу. Структурними компонентами соціальних технологій є такі:

- врахування соціального замовлення;
- чітке визначення кінцевої мети;
- чітке визначення завдань (проміжних та кінцевого), що дає змогу розробляти об'єктивні методи контролю за досягненням мети;
- можливість мінімізації кількості випадків, коли суб'єкт діє у нестандартній ситуації [3].

Технологія розробки музейно-педагогічних програм належить саме до групи соціальних технологій. Музейно-педагогічна програма як вид соціальної технології є чітко орієнтованою на різні категорії відвідувачів музею: за віком, за фахом, за уподобаннями і талантами. Цікавим є сучасний досвід Національного художнього музею України. Його співробітниками створено три різних типи музейно-педагогічних програм для різних категорій відвідувачів:

- традиційні екскурсії та лекторії для тих, кого музей цікавить як джерело нових знань;
- інноваційні програми («Стратегії візуального мислення» та клуб «Мистецтво – простір спілкування»), адресовані тим, хто прагне самостійно отримувати нові знання;
- майстер-класи для тих, хто бажає не лише знати про мистецтво, а й творити його власними руками («Художня майстерня»).

Музейно-педагогічна програма є моделлю реалізації інноваційної освітньої практики сучасного музею. Це науково і методично розроблена послідовність педагогічних дій, що враховує специфіку музею та вікові особливості аудиторії. За визначенням Т.Ю. Белофастової, цілсва музейно-педагогічна програма – це конкретна система форм і методів роботи з музейною аудиторією, розрахована на досягнення наперед визначеної мети [4]. На думку О.В. Караманова, музейно-педагогічна програма – це система форм і методів роботи у просторі музею з цільовою аудиторією упродовж певного запланованого часу, котра дозволяє краще адаптувати різноманітний соціальний та культурний досвід для цілей навчання, виховання й розвитку [5].

Як наголошує дослідниця Белофастова Т.Ю., при розробці музейно-педагогічних програм виникає потреба у переосмисленні завдань діяльності музею і проведенні необхідних соціологічних досліджень в цьому напрямі [6]. Вивчення вітчизняного та, особливо, зарубіжного досвіду по реалізації освітньо-виховного потенціалу

музеїв підтверджує ефективність застосування цільових музейно-педагогічних програм. Аналіз ефективності музейно-педагогічних програм американських, західноєвропейських і російських музеїв засвідчує, що вони значною мірою сприяють розширенню культурного світогляду і соціальній інтеграції школярів [7].

Музейно-педагогічна програма дозволяє наповнити новим змістом такі традиційні форми освітньої діяльності музею, як лекції, екскурсії, дидактичні виставки, семінари, включити в освітній процес сучасні відео- і мультимедійні технології. Музейно-педагогічна програма надає можливість найбільш ефективною взаємодії музею і школи, оскільки вона передбачає передбачають творчу взаємодію музейного і шкільного педагогів. Забезпечуючи послідовний розвиток особистості дитини, такі програми повинні бути пов'язані зі шкільною програмою; включати до свого складу різні форми роботи з аудиторією (активні і пасивні): екскурсії, заняття на експозиції, рольові ігри, матеріально-художню самодіяльність та ін.

В основі музейно-педагогічних програм лежать принципи музейної комунікації, забезпечення для відвідувача таких умов, в яких сприйняття та «співвідчування» музейного експонату як джерела буде якнайповнішим. Також важливо сформувані у дитини усвідомлення музейного предмету як відправної точки для інтерпретації смислів (в сфері мистецтва та життя в цілому), розуміння історико-культурного контексту предметів, документів минулого та ціннісного ставлення до них [8].

При підготовці музейно-педагогічних програм важливо брати до уваги профільність музею, тематичну спрямованість його експозиційних залів, потенційний склад аудиторії (адресатів педагогічного впливу). В процесі створення музейно-педагогічних програм розробникам необхідно обов'язково враховувати такі критерії:

- мету та основні завдання створення програми;
- аудиторію, на яку розрахована ця програма;
- зміст програми;
- форми, засоби і методичні прийоми, необхідні для реалізації програми;
- строки здійснення програми;

- результативність і оцінку ефективності програми.

Важливими умовами створення ефективних музейно-педагогічних програм є використання специфічних можливостей експозиції музею, його власних виставок; сучасних психолого-педагогічних методик та інформаційних технологій; професійного досвіду педагогів, аніматорів, музейних працівників, психологів, керівників творчою самодіяльністю. Однією з умов продуктивності музейно-педагогічних програм є наявність правильно підібраних методичних матеріалів та постійний моніторинг аудиторії педагогом або керівником проекту.

Будь-який технологічний процес обов'язково передбачає наявність формального ряду структурних компонентів. Дослідниця Т.Ю. Белофастова стверджує, що технологія створення кожної музейно-педагогічної програми базується на трьох змістових структурних компонентах: організаційному, методичному та психологічному. Єдність всіх трьох компонентів надає програмі цілісності і завершеності [9]. Формалізація основних етапів, хоча й полегшує до певної міри процес створення музейно-педагогічної програми, однак не обмежує творчої активності музейних працівників, оскільки музеї є різними за своїм профілем, завданнями роботи, складом колективу. Тому формалізація основних етапів, хоча й полегшує до певної міри процес створення музейно-педагогічної програми, проте не повинна обмежувати творчої активності музейних працівників. Структуру кожного з компонентів можна розглянути у таблиці 1.

Ключовим моментом створення кожного з трьох змістовних компонентів технології музейно-педагогічної діяльності є музейна експозиція адже саме вона виступає базою для створення музейно-педагогічної програми, а її зміст, характер, композиція визначають необхідність тих чи інших заходів організації такої програми. Музейна експозиція має вплив на всі три складові компоненти музейно-педагогічної програми: організаційний, методичний та психологічний.

Розробка цільової музейно-педагогічної програми передбачає певний алгоритм: створення музейної експозиції; визначення потенціальних відвідувачів; визначення теми і назви програми

Структурні компоненти музейно-педагогічної програми

<i>Організаційний</i>	<i>Методичний</i>	<i>Психологічний</i>
<ul style="list-style-type: none"> • Фінансування • Управління • Реклама • Структурні підрозділи • Кадровий склад • Посадові інструкції 	<ul style="list-style-type: none"> • Сценарний план заходу • Сценарій • Режисерська документація • Методичні рекомендації 	<ul style="list-style-type: none"> • Мотивація відвідувачів • Структура особистості відвідувача • Відносини співробітників • Професійна майстерність

з обов'язковим добором бібліографії з теми; формулювання мети і окреслення завдань; розробка календарно-тематичного плану на рік (обґрунтування вибору основних методів педагогічного впливу, методичні розробки форм); характеристика можливих способів перевірки ефективності програми [10].

Надзвичайно важливими також є способи перевірки ефективності музейно-педагогічної програми, адже будь-яка музейно-педагогічна діяльність передбачає наявність зворотнього зв'язку між відвідувачем і музеєм. Реакція аудиторії, її зацікавленість, активність або пасивність дає можливість різними способами визначити ступінь задоволення запитів та інтересів учасників програми, професійність діяльності музейного педагога.

Бажано оцінювати ефективність музейно-педагогічної програми за такими критеріями:

- духовно-творча насиченість програми;
- відповідність рівня діяльності музею сучасній соціокультурній ситуації;
- ступінь залучення населення до музейно-педагогічних програм;
- реалізація соціальних замовлень.

До критерії духовно-творчої насиченості програми (індивідуальні потреби відвідувачів) відносять:

- задоволення індивідуальних потреб особистості в отриманні інформації і знань;
- набуття особистістю навичок самостійного пошуку інформації, пошуково-дослідної діяльності;
- розвиток індивідуально-творчих здібностей особистості.

Критеріями відповідності рівня діяльності музею сучасній соціокультурній ситуації є:

- відповідність рівня матеріально-технічного забезпечення музею потребам різнобічної музейно-педагогічної діяльності (застосування інформаційно-комп'ютерних технологій, необхідного театрального-художнього реквізиту, техніки тощо);
- рівень професійної підготовки і якості діяльності музейних працівників у взаємодії з музейною публікою.

Показники, які характеризують ступінь залучення населення до музейно-педагогічних програм:

- кількість людей, яка проживає у регіоні і відвідує музей;
- відсоток постійних відвідувачів;
- якісна характеристика учасників музейно-педагогічних програм (до якої належить соціально-демографічної групи);
- характеристика діючих музейних гуртків, студій, лабораторій, клубів та інших об'єднань, рівень їх активності;
- залучення соціально незахищених категорій (люди пенсійного віку, діти, інваліди, «важкі підлітки», багатодітні сім'ї, неповні сім'ї, сироти).

Критерії реалізації соціальних замовлень – це:

- загальна кількість отриманих замовлень на розробку музейно-педагогічних програм (кількість замовлень на проведення конкретної цільової програми);
- кількість державних замовлень на основі бюджетних асигнувань;
- кількість соціальних інститутів, які є постійними замовниками та їх відзиви стосовно результатів проведення програми;
- сума грошових коштів витрачена і заро-

блена в процесі реалізації музейно-педагогічної програми.

На кожному з етапів здійснення музейно-педагогічної програми необхідно застосовувати різні способи контролю: спостереження, тести, творчі роботи, анкети, інтерв'ю тощо.

Останні десятиліття продемонстрували значні зміни у діяльності музейних установ. Трансформація в музейній сфері полягає у переосмисленні ролі музею в сучасному суспільстві, вдосконалення форм і методів роботи з відвідувачами у відповідності з вимогами часу. Одним з проявів такої трансформації є використання інноваційних технологій в роботі музею. Ще у 60-х роках ХХ століття поняття «технологія» починає використовуватися в педагогіці та психології для означення соціальних технологій.

Технологія розробки музейно-педагогічних програм належить саме до групи соціальних технологій. Музейно-педагогічна програма як вид соціальної технології є чітко орієнтованою на різні категорії відвідувачів музею: за віком, за фахом, за уподобаннями і талантами.

Музейно-педагогічна програма є моделлю реалізації інноваційної освітньої практики сучасного музею. Це науково і методично розроблена послідовність педагогічних дій, що враховує специфіку музею та вікові особливості аудиторії. Аналіз ефективності музейно-педагогічних програм сучасних вітчизняних та зарубіжних музеїв засвідчує, що вони значною мірою сприяють розширенню культурного світогляду і соціальній інтеграції школярів. Крім того, музейно-педагогічні програми дозволяють наповнити новим змістом традиційні форми освітньої діяльності музею.

Забезпечуючи послідовний розвиток особистості дитини, музейно-педагогічні програми мають бути пов'язані зі шкільною програмою; включати до свого складу різні форми роботи з аудиторією (активні і пасивні): екскурсії, заняття на експозиції, рольові ігри, матеріально-художню самодіяльність та ін.

Отже, використання музеями такої інноваційної форми роботи, як музейно-педагогічна програма, є надзвичайно актуальним завданням на сучасному етапі. Це сприяє розширенню сфери музейної діяльності у відповідності з вимогами часу, сприяє використанню інноваційних техно-

логій в роботі музею, надає змогу вдосконалити форми і методи роботи з різними категоріями музейних відвідувачів, реалізувати педагогічні можливості сучасного музею під час роботи з дітьми та юнацтвом.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Специфіка соціальних технологій у соціальній роботі. [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://pidruchniki.com/.../spetsifika_sotsialnih_tehnologis. (дата звернення: 31.11.2018). – Назва з екрана.
2. Жарков А.Д. Технология культурно-досуговой деятельности: Учебное пособие для студентов вузов культуры и искусств. – М., 1998. – С. 247–248.
3. Технології розробки музейно-педагогічних програм – Освіта.UA. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://osvita.ua/vnz/reports/culture/10629>. (дата звернення: 31.11.2018). – Назва з екрана.
4. Белофастова Т.Ю. Педагогічні засади діяльності музею як соціально-культурного центру: автореф. дис ... канд. пед. наук: 13.00.06 / Таїсія Юрїївна Белофастова. – Київ: Б.в., 2003. – С. 6.
5. Караманов В.О. Методичні аспекти розробки й упровадження музейно-педагогічних програм і проектів в освітньому просторі України // Матеріали Другої науково-практичної конференції “Музейна педагогіка – проблеми, сьогодення, перспективи” (Київ, 25-26 вересня 2014 р.).
6. Белофастова Т.Ю. До питання технології розробки музейно-педагогічних програм. [Електронний ресурс]. Режим доступу: tourlib.net/statti_ukr/belofastova.htm. (дата звернення: 25.11.2018). – Назва з екрана.
7. Белофастова Т.Ю. Педагогічні засади діяльності музею як соціально-культурного центру: автореф. дис ... канд. пед. наук: 13.00.06 / Таїсія Юрїївна Белофастова. – Київ: Б.в., 2003. – С. 6.
8. Лаврова Е.Ю. Эстетическое воспитание учащихся в системе взаимодействия «школа – художественный музей». М.: Принт-Плюс, 2007. – 141 с.
9. Белофастова Т.Ю. Педагогічні засади діяльності музею як соціально-культурного центру: автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.06 / Таїсія Юрїївна Белофастова. – Київ: Б.в., 2003. – С. 6.
10. Белофастова Т.Ю. Педагогічні засади діяльності музею як соціально-культурного центру: автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.06 / Таїсія Юрїївна Белофастова. – Київ: Б.в., 2003. – С. 7.